

Розділ 5. ФІНАНСИ І БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 332.12:336.77

Бачо Р.Й.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ РЕГІОНІВ НЕБАНКІВСЬКИМИ ФІНАНСОВИМИ ПОСЛУГАМИ

У статті розроблено методику інтегральної оцінки рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами. Отримання результатів розрахунку індексу забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами дозволяє виділити три групи регіонів, залежно від ступеня насичення небанківськими фінансовими послугами: ненасичені, достатньої насиченості та перенасичені небанківськими фінансовими послугами. Доведено, що перенасиченість ринку призводить до надлишкової пропозиції фінансових послуг, у результаті чого можуть погіршуватись конкурентні умови, відбуватись негативні явища скорочення кількості фінансових установ, їх структурних підрозділів та звільнення працівників цих установ. Використання вибраних показників для оцінки диференціації регіонів України дозволяє констатувати, що відмінності економічної бази, у господарській інфраструктурі, рівню життя та фінансовому забезпеченні та забезпеченні сфери послуг досягають суттєвих розмірів.

Ключові слова: небанківські фінансові установи, регіон, індекс забезпечення небанківськими послугами, депресивні та розвинуті регіони, інформаційна забезпеченість, Нацкомфінпослуг.

Постановка проблеми. Кризові явища, що охопили світовий та національні ринки небанківських фінансових послуг, засвідчили неспроможність держави запобігти системним ризикам ринку. Враховуючи, що у передкризовому періоді регіони стали системоформуючими чинниками розвитку ринків небанківських фінансових послуг, постала необхідність розробки методики комплексної оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими послугами. Відсутність такої методики не дозволяє об'єктивно оцінювати розвиток регіональних ринків небанківських фінансових послуг, визначати проблеми що гальмують цей процес. Необхідність розробки методики оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами пов'язана із проведенням регіональної інтеграції України відповідно до Стратегії інтеграції України до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням розвитку регіональної економіки присвячені праці М. Долішнього, В. Мікловди [6], М. Лендела [5], А. Мокія, С. Писаренко, З. Варналія. Питанням розвитку ринків небанківських фінансових послуг присвячені праці С. Осадця, О. Залєтова [3], К. Базилевича, Н. Внукової [1; 9], А. Завербоного, М. Фурмана, В. Гончаренка [2], В. Левченко [4], О. Барановського та ін. Дослідженням окремих аспектів розвитку регіональних ринків небанківських фінансових послуг присвячені наукові роботи Н. Пойди-Носик [7; 8], М. Тимчак [8],

М. Щербан [10] та інших. Однак комплексне дослідження щодо оцінки рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами на цей час відсутнє. У зв'язку з цим актуалізується необхідність розробки методичного інструментарію визначення рівня забезпеченості регіонів цими послугами.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка методичного інструментарію комплексної оцінки визначення рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами. Завданнями, що ставляться у роботі, є: розробка методики комплексної оцінки рівня забезпеченості регіонів страховими послугами, послугами системи кредитної кооперації та недержавного пенсійного забезпечення як складових регіональної економіки; узагальнення інформаційного забезпечення, що є базою для розрахунків розробленої методики; групування регіонів у залежності від рівня їх забезпеченості небанківськими фінансовими послугами.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні на цей час відсутні методики оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами. Це, в першу чергу, пояснюється відсутністю розроблених стратегій розвитку зазначеної сфери на рівні регіонів країни. У той же час відсутність доступу до інформації щодо стану розвитку ринків небанківських фінансових послуг також перешкоджає формуванню комплексного показника, що дозволив би оцінити рівень забезпеченості регіонів цими послугами. Більшість існуючих підходів науковців присвячені оцінці розвитку окремих сегментів ринку НФП (страхового [7;8] чи кредитної кооперації [10]) і базовані на побудові рейтингової

© Бачо Роберт Йосипович, к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, e-mail: escanor@uandex.ru

оцінки. Рейтингова оцінка регіонів не дозволяє оцінити рівень (ступінь) забезпеченості регіонів цими послугами, а лише проводить їх впорядкування відповідно до вибраних показників.

Нацкомфінпослуг не здійснює відкритої публікації даних, що можуть характеризувати стан розвитку ринків небанківських фінансових послуг, і, таким чином, не впроваджено систему показників, що могла б адекватно відображати рівень забезпеченості регіонів небанківськими послугами.

З метою отримання повної та об'єктивної інформації про ступінь насиченості регіонів небанківськими фінансовими послугами необхідно розробити методику, яка б врахувала особливі умови функціонування страхових підприємств, кредитних спілок та недержавних пенсійних фондів.

Результати, отримані при побудові цієї методики, можуть використовуватися професійни-

ми учасниками ринку НФП з метою активізації своєї діяльності у регіонах, де існує відносна ненасиченість послугами суб'єктів ринку НФП.

Авторська методика оцінки рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами базується на використанні таких показників:

1) індекс інституційної забезпеченості населення регіону страховими установами (I_{cmp}^{inst}).

В основу розрахунку показника закладено ідею визначення середньої кількості СК та їх структурних підрозділів, що припадають на 1000 осіб населення регіону, і яка порівнюється з аналогічним показником в Україні. Такий показник розраховується шляхом ділення кількості зареєстрованих у регіоні СК та їх структурними підрозділами на 1000 осіб наявного населення регіону та на аналогічний показник в Україні. Формула розрахунку показника є такою:

$$I_{cmp}^{inst} = \left(\frac{N_{СК}^{reg} + N_{стр.підр.}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{N_{СК}^{Ukr} + N_{стр.підр.}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (1)$$

$N_{СК}^{reg}$ – кількість зареєстрованих у регіоні СК (од.);

$N_{СК}^{Ukr}$ – загальна кількість зареєстрованих в Україні СК (од.);

$N_{стр.підр.}^{reg}$ – кількість структурних підрозділів страховиків у регіоні (од.);

$N_{стр.підр.}^{Ukr}$ – загальна кількість структурних підрозділів страховиків в Україні (од.);

$Population_{reg}$ – наявне населення регіону на кінець року (тис. чол.);

$Population_{Ukr}$ – наявне населення України (тис. чол.).

2) індекс фінансової забезпеченості регіону страховими послугами (I_{cmp}^{reg}). Пропонується розрахувати такий показник шляхом ділення частки зібраних страхових премій регіональними СК та їх структурними підрозділами у регіоні у ВВП конкретного регіону на аналогічний показник в Україні таким чином:

$$I_{cmp}^{reg} = \left(\frac{Premium_{СК}^{reg} + Premium_{стр.підр.}^{reg}}{GRP} \right) / \left(\frac{Premium_{СК}^{Ukr} + Premium_{стр.підр.}^{Ukr}}{GDP_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (2)$$

$Premium_{СК}^{reg}$ – сума страхових премій, зібраних регіональними страховими підприємствами (млн грн);

$Premium_{стр.підр.}^{reg}$ – сума страхових премій, зібраних страховими підприємствами через мережу структурних підрозділів у регіоні (млн грн);

GRP – ВВП вибраного регіону (млн грн);

$Premium_{СК}^{Ukr}$ – сума страхових премій, зібраних страховими підприємствами та структурними підрозділами страховиків в Україні (млн грн);

$Premium_{стр.підр.}^{Ukr}$ – сума страхових премій, зібраних страховими підприємствами через мережу структурних підрозділів в Україні (млн грн).
GDP_{Ukr} – ВВП України (млн грн).

3) індекс фінансової забезпеченості населення страховими послугами (I_{cmp}^{popul}) дозволяє порівнювати середню кількість зібраних премій страховими підприємствами та їх структурними підрозділами на душу населення регіону і порівняти із загальнодержавним значенням. Розрахунок здійснюється за формулою 3:

$$I_{cmp}^{popul} = \left(\frac{Premium_{СК}^{reg} + Premium_{стр.підр.}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{Premium_{СК}^{Ukr} + Premium_{стр.підр.}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right). \quad (3)$$

4) індекс інституційного забезпечення населення регіону послугами кредитних спілок (I_{KC}^{inst}) співставляє показник кількості кредитних

спілок, що припадає на 1000 осіб населення регіону з аналогічним показником в Україні. Розраховується за такою формулою:

$$I_{KC}^{inst} = \left(\frac{N_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{N_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (4)$$

N_{KC}^{reg} – кількість функціонуючих у регіоні кредитних спілок (од.);

N_{KC}^{Ukr} – кількість функціонуючих в Україні кредитних спілок (од.).

5) індекс доступності населення регіону кредитами КС (I_{KREDIT}^{popul}) розраховує співвідношення показника середньої суми кредитної заборгованості населення регіону та в Україні в цілому. Показник дозволяє визначати схильність населення до отримання кредитів. Розраховується так:

$$I_{KREDIT}^{popul} = \left(\frac{KREDIT_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{KREDIT_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (5)$$

$KREDIT_{KC}^{reg}$ – кредитний портфель кредитних спілок регіону (млн грн);

$KREDIT_{KC}^{Ukr}$ – сукупний кредитний портфель КС України (млн грн).

6) індекс депозитної активності населення регіону в системі КС розраховується аналогічно до попереднього, тільки в основу розрахунку взято депозитний портфель КС, що свідчить про депозитну активність населення регіону:

$$I_{DEPOSIT}^{popul} = \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (6)$$

$DEPOSIT_{KC}^{reg}$ – депозитний портфель кредитних спілок регіону (млн грн);

$DEPOSIT_{KC}^{Ukr}$ – загальний депозитний портфель КС України (млн грн).

7) індекс фінансової забезпеченості регіону послугами системи кредитної кооперації (I_{KC}^{reg}) дозволяє порівнювати частку депозитного та кредитного портфелів регіональних КС у економіці регіону з аналогічним загальнодержавним показником. Розраховується індекс за такою формулою:

$$I_{KC}^{reg} = \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{reg} + KREDIT_{KC}^{reg}}{GRP} \right) / \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{Ukr} + KREDIT_{KC}^{Ukr}}{GDP_{Ukr}} \right). \quad (7)$$

8) індекс загальної участі населення регіону в системі кредитної кооперації (I_{Total}^{popul}) порівнює

участь населення в системі кредитної кооперації регіону з аналогічним показником в Україні:

$$I_{Total}^{popul} = \left(\frac{TOTALMEMBERS_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{TOTALMEMBERS_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (8)$$

9) індекс активності учасників кредитної кооперації регіону (I_{Active}^{Popul}) порівнює частку населення регіону, яке є активним учасником сис-

теми кредитної кооперації регіону з аналогічним загальнодержавним показником:

$$I_{Active}^{Popul} = \left(\frac{ACTIVEMEMBERS_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{ACTIVEMEMBERS_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (9)$$

$ACTIVEMEMBERS_{KC}^{reg}$ – кількість активних учасників системи кредитної кооперації регіону (тис. чол.);

$ACTIVEMEMBERS_{KC}^{Ukr}$ - кількість активних учасників КС України (тис.чол.).

$$I_{НФП}^{inst} = \left(\frac{N_{НФП}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{N_{НФП}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (10)$$

$N_{НФП}^{reg}$ – кількість зареєстрованих в регіоні НПФ (од.);

$N_{НФП}^{Ukr}$ – загальна кількість зареєстрованих в Україні НПФ (од.).

$$I_{Pension}^{Popul} = \left(\frac{Pension_{НФП}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{Pension_{НФП}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \text{ де:} \quad (11)$$

$Pension_{НФП}^{reg}$ – загальна сума пенсійних внесків регіональних НПФ (млн грн);

$Pension_{НФП}^{Ukr}$ – загальна сума пенсійних внесків НПФ України (млн грн).

$$I_{Pension}^{reg} = \left(\frac{Pension_{НФП}^{reg}}{GRP} \right) / \left(\frac{Pension_{НФП}^{Ukr}}{GDP_{Ukr}} \right). \quad (12)$$

Статистичною базою розрахунку наведених вище показників є річні звіти про роботу Нацкомфінпослуг за відповідні роки, що охоплює дослідження, а також узагальнена інформація про стан відповідних ринків НПФ. Необхід-

Активними учасниками системи кредитної кооперації є пайовики КС, які мають відкриті депозитні вклади (внески) та/чи заборгованість за кредитами.

10) індекс інституційної забезпеченості населення недержавними пенсійними фондами ($I_{НФП}^{inst}$):

11) індекс фінансової забезпеченості населення послугами недержавного пенсійного забезпечення ($I_{Pension}^{Popul}$) дозволяє порівнювати кількість пенсійних внесків, що припадають на душу населення регіону із аналогічним показником у національному масштабі:

12) індекс фінансової забезпеченості регіону послугами недержавного пенсійного забезпечення ($I_{Pension}^{reg}$) сприяє порівнянню частки пенсійних внесків регіональних НПФ у економіці регіону з аналогічним показником в Україні:

ною для визначення індексів є також інформація Державної служби статистики України.

Інформаційні джерела забезпечення базових показників для розрахунку індексів зазначені у табл. 1.

Таблиця 1

Джерела статистичної інформації для розрахунку показників забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами*

№ з/п	Показник	Джерело інформації (орган, що розпоряджається інформацією чи публікує її)
1	Кількість зареєстрованих у регіонах України СК, од.	Державний реєстр фінансових установ України (Нацкомфінпослуг)
2	Кількість структурних підрозділів страховиків у регіонах України, од.	Державний реєстр фінансових установ України, «Звіт про страхові платежі та виплати по структурних підрозділах страховика» (Нацкомфінпослуг)
3	Кількість КС у регіонах України, од.	Державний реєстр фінансових установ України (Нацкомфінпослуг)
4	Кількість зареєстрованих у регіонах НПФ, од.	Державний реєстр фінансових установ України (Нацкомфінпослуг)

5	Сума зібраних премій регіональними страховими компаніями в Україні, млн грн	«Звіт про доходи та витрати страховика» (Нацкомфінпослуг)
6	Сума зібраних премій структурними підрозділами страховиків у регіонах України, млн грн	«Звіт про страхові платежі та виплати по структурних підрозділах страховика» (Нацкомфінпослуг)
7	Сума виданих кредитів КС у регіонах України, млн грн	Звітні дані про фінансову діяльність кредитної спілки (Нацкомфінпослуг)
8	Сума залучених депозитів КС у регіонах України, млн грн	Звітні дані про фінансову діяльність кредитної спілки (Нацкомфінпослуг)
9.	Кількість учасників КС у регіонах України, тис. чол.	Звітні дані про фінансову діяльність кредитної спілки (Нацкомфінпослуг)
10	Кількість активних учасників системи кредитної кооперації в регіонах України, тис. чол.	Звітні дані про фінансову діяльність кредитної спілки (Нацкомфінпослуг)
11	Сума пенсійних внесків НПФ у розрізі регіонів України, млн грн	Звітні дані пр. діяльність НПФ (Нацкомфінпослуг)
12	Валовий регіональний продукт, млн грн	Держкомстат України
13	Валовий внутрішній продукт України, млн грн	Держкомстат України
14	Наявне населення в регіонах, тис. чол.	Держкомстат України

* Складено та узагальнено автором

На основі наведених вище показників формується (розраховується) загальний показник забезпеченості регіону небанківськими фінансовими послугами

(індекс забезпеченості небанківськими фінансовими послугами ($I_{ФП}$)), який пропонується розрахувати як середнє геометричне наведених вище індексів:

$$I_{ФП} = 12 \sqrt[12]{I_{ст.р.}^{reg} \times I_{ст.р.}^{reg} \times I_{ст.р.}^{popul} \times I_{ст.р.}^{popul} \times I_{ст.р.}^{popul} \times I_{ст.р.}^{popul} \times I_{ст.р.}^{reg} \times I_{ст.р.}^{reg} \times I_{ст.р.}^{popul} \times I_{ст.р.}^{popul} \times I_{ст.р.}^{reg} \times I_{ст.р.}^{reg}} \quad (13)$$

Отримання результатів розрахунку індексу забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами дозволяє виділити три групи регіонів, залежно від ступеня насичення небанківських фінансових послуг:

1) ненасичені небанківськими фінансовими послугами – значення показника знаходиться в межах $0 < I_{ФП} < 1$, тобто значення індексу є меншим від загальнодержавного значення, що свідчить про неналежне задоволення споживачів небанківськими фінансовими послугами в регіоні;

2) достатньої насиченості небанківськими фінансовими послугами – значення показника становить $1 \leq I_{ФП} < 2$, що свідчить про надання широкого спектру послуг широкому загалу споживачів небанківських фінансових послуг регіону;

3) перенасичені небанківськими фінансовими послугами – значення індексу є більшим 2 ($I_{ФП} \geq 2$), що свідчить про перенасиченість ринків небанківських фінансових послуг.

Перенасиченість ринку призводить до надлишкової пропозиції фінансових послуг, у результаті чого можуть погіршуватись конкурентні умови, відбуватись негативні явища скорочення кількості фінансових установ, їх структурних підрозділів та звільнення працівників цих установ. Як наслідок – зростає збитковість небанківських фінансових установ.

Запропонована методика оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами є гнучким та нескладним індикативним інструментом. Використання вибраних показників для оцінки диференціації регіонів України дозволяє констатувати, що відмінності економічної бази, у господарській інфраструктурі, рівню життя та фінансовому забезпеченні та забезпеченні сфери послуг досягають суттєвих розмірів.

Отримані результати доцільно публікувати на офіційному сайті Нацкомфінпослуг та у Річному звіті Нацкомфінпослуг за поточний рік у розрізі всіх таблиць, що являю собою базу для розрахунку показника в розрізі регіонів України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розроблена методика в цілому дозволяє не тільки отримати загальне уявлення про рівень насиченості кожного з регіонів України небанківськими фінансовими послугами в розрізі кожного із сегментів ринку, але й провести аналіз стосовно кожного з них. Ця методика може використовуватись на практиці в якості нормативного інструмента моніторингу стану розвитку небанківських фінансових послуг у регіонах України. Розраховане значення інтегрального показника дозволяє виділити розвинуті та депресивні регіони з точки зору розвитку ринків небанківських фінансових послуг.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внукова Н.М. Фінансові аспекти ломбардної діяльності / Н.М. Внукова. – Харків: ТО «Ексклюзив», 2013. – 150 с.
2. Гончаренко В.В. Вплив світової економічної кризи на діяльність кредитних спілок України / В.В. Гончаренко, О.Л. Климко, А.А. Пожар// Вісник Хмельницького національного університету, 2010.– № 4, Т. 4. – С. 141–144.
3. Залетов О.М. Убезпечення життя: монографія /О.М. Залетов. – К.: Міжнародна агенція «Бізон», 2006. – 688 с.
4. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг: монографія / В.П. Левченко. – К.: ЦУЛ, 2013. – 368 с.
5. Лендел М.А. Регіон в системі прикордонного співробітництва: монографія/ М.А. Лендел, П.Ю. Студеняк. – Ужгород: Карпати, 2009. – 472 с.
6. Мікловда В.П. Регіон: проблеми стратегічного розвитку: монографія / В.П. Мікловда, Н.Ю. Кубиній, Г.М. Ножова, Т.Ю. Климко. – Ужгород: Ліра, 2008. – 196 с.
7. Пойда-Носик Н.Н. Страхове підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.
8. Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва в регіоні: монографія /Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.В. Тимчак. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2012. – 256 с.
9. Формування системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг: монографія; наук. ред. та кер. кол. авт. докт. екон. наук., проф. Н.М. Внукова. – Харків: АдвА™, 2010. – 188 с.
10. Щербан М.Д. Методика оцінки розвитку кредитної кооперації в регіонах / М.Д. Щербан // Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб'єктів національного господарства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 19-20 грудня 2014 р.). – Чернівці: Видавничий дім «Гельветика», 2014. –Ч. II. – С. 153–156

REFERENCES

1. Vnukova, N.M. (2013). *Finansovi aspekty` lombardnoyi diyal`nosti [Financial aspects of pawnshop activity]*. Kharkiv: TO Ekskljuzyv [in Ukrainian].
2. Goncharenko, V.V., Klymko O.L & Pozhar A.A. (2010). *Vplyv svitovoji ekonomichnoji kryzy na dijalnist kredytnykh spilok Ukraini [The influence of world economic crisis for the credit union's activity]*. *Visnyk Khmelniczкого nacionalnogo universytetu – Khmelniczkij National University Herald*, 4 (part 4), 141-144.
3. Zaljetov, O.M. (2006). *Ubezpechennya zhyttja [Life assurance]* Kyiv: Mizhnarodna agencija «Bizon» [in Ukrainian].
4. Levchenko, V.P. (2013). *Rozvytok rynku nebankivskykh finansovykh posluh [Development of non-banking financial services market]*. Kyiv: CUL [in Ukrainian].
5. Lendjel, M.A. & Studenyak, P.J. (2009). *Region v systemi prykordonnoho spivrobotnyctval [Region in the system of border cooperation]*. Uzhgorod: Karpaty [in Ukrainian].
6. Miklovdva, V.P., Kubinij, N.J., Nozhova, G.M. & Klymko, T.J. (2008). *Region: problemy strategichnogo rozvytku [Region: Problems of Strategic Development]*. – Uzhgorod: Lira [in Ukrainian].
7. Pojda-Nosyk, N.N. & Bacho, R.J. (2010). *Strahove pidpryjemnyctvo regionu: suchasnyj stan i perspektyvy rozvytku [Insurance business in the region: current state and prospects of development]*. Uzhgorod: Mystecjka Linija [in Ukrainian].
8. Pojda-Nosyk, N.N., Bacho R.J. & Tymchak, M.V. (2012). *Reguljuvannja ta bezpeka rozvytku strahovogo pidpryjemnyctva v regioni [Regulation and safety of the insurance business development in the region]*. Uzhgorod: Mystecjka Linija [in Ukrainian].
9. Vnukova, N.M. (Eds.). (2010). *Formuvannja systemy doviry ta zahystu prav spozhyvachiv finansovykh poslug [Formation of credibility system and rights protection of financial services' consumers]*. Kharkiv: AdvA™ [in Ukrainian].
10. Scherban, M.D. (2014). *Metodyka ocinky rozvytku kredytnoji kooperacii v regionah [Methods of evaluation of credit cooperation's development in regions]*. Proceedings from '14: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferencija „Innovacijna strategija i taktika finansovo-ekonomichnogo rozvytku subjektiv nacionalnogo gospodarstva” – International Scientific and Practical Conference „Innovation strategy and tactic of financial-economic development of national economy”*. (Vols. 2), (pp. 153-156). Chernivci: Vydavnychyj dim «Gelvetyka»14. [in Ukrainian].

Одержано 13.09.2015 р.